

прикљученија

Емилија Миловановић

КАО КЛАТНО

Било је то једно од оних путовања на каква човек оде, тек онако, да га нема пар дана ту, где је урастао у земљу. Ништа више. У самом одласку је ствар. У томе да се седи поред прозора, гледа и ћути. Понекад буде баш то потребно, да се ништа не догађа. И сасвим је свеједно да ли су предели обасјани сунцем или прекривени снегом. Чак и јесење-гола равница, са дебелим слојевима сивила, не смета.

Кретање, та добра језа, то је то.

И како се ништа не очекује, ништа и не бива. Пре и после – да, између тога – можда, али на самом путовању – ништа. Ни због чега тога се и иде на пут.

Мука је кад не може да се оде. Кад душа хрли на пут а тело остаје приковано за неку столицу, шалтер, пулт, угао собе, постељу – постаје тело из ког душа бежи. Човек унутра, као биљка у соби без прозора, чили и оболева од сопственог одсуства. Временом поприма изглед путника чији су летови одложени, бродови изгубљени у магли, возови искочили из шина, аутобуси остали у дефекту и путовање одложено до даљњег. Чекање – једино што им преостаје. И разне ситне ствари којима се исто може прекратити. И неки послови којима се човек који чека препушта, безазлено, попут детета, тако да изгледа као неко ко је сасвим заборавио на наставак пута или је од одласка сасвим одустао – пуко су прекраћивање времена, не зна се колико дугог, до

одласка који ће се једном неминовно десити. Не мора то где се човек налази ни бити лоше, али – колики је свет! Ово овде, какво год да је, није нам заувек. Она која већ читаву вечност седи на спакованом кофери то зна. Зато без хронтања вадим торбу испод кревета и одлазим на једини пут који се мени догађа. Провешћу два дана у аутобусу. Безмало. Као да идем у Немачку. Или у Турску, на море. Јер и кад изађем из аутобуса и кренем послом којим сам дошла, свет ћу и даље само гледати, у пролазу, не заустављајући се. Ово је мало, кратко путовање, о коме готово да се нема шта рећи, осим што се на њему дешава оно због чега иначе крећем на овакав пут који прелазим целог живота – са мном путују сва моја путовања. Као клатно када се покрене, сасвим праволинијски, југ – север, север – југ. Амплитуде могу бити различите, највише од Сентандреје до Струге. Могла бих да напишем приручник о томе: *Како ситално ѿуиовати једним истиим ѿуиём.* Мада на крајње тачке стижем само ретко. Или никад више. А западно одавде, далматинска острва, остају заувек депортована у сећање.

На станици у Краљеву пада киша. Два човека наслоњена на ограду воде типичан разговор. Наизменично одмахују рукама. – Ја никако не знам како нам се ово десило – каже један. – Ја сам деведесете године имао плату 1. 200 марака. – А ја сам... – упада му у реч други и подиже кажипрст да нагласи своју мисао гледајући за мном док покушавам да обиђем ограду која опасује пероне. У врх ограде су жардињере, у њима кржљаве кадифице, понека лепа ката, невен, згужвана кутија од цигарета, штапић од сладоледа, пикавац, мастан папир... канте за отпатке су већ препуне и давно дотрајале. Чистачице које се појављују у ислуженим мантилима с потамнелим рукавицама отпатке скупљају у огромне пластичне шафоље избледеле розе боје који су већ доброно истањени, изгребани, с поломљеним ручкама, бушни на неколико места. Окрећем се према станичној згради: сат ради. И мој аутобус би већ могао бити ту. Стојим на перону под кишобраном и размишљам о човеку који је пре двадесетак година пројектовао овај објекат. Да ли је икада чекао превоз на киши? И о онима који ни после двадесетак година нису нашли за сходно да преправе кров и затворе четвртасте отворе које је пројектант замислио из ко зна којих разлога, добре само да се кроз њих вирне у небо. И јако лоше када упекне сунце. Изашла бих под стреху јер неке капи стално гађају укосо и стижу ме са свих страна: кад на капији поред које сам прошла видим човека који цепа карте. Где ли је дотични радник био кад сам ја пролазила? Сада га видим сасвим ревносног, он чак са уживањем објашњава, показујући руком на натпис који каже како је перонска карта обавеза. Људи гледају у недоумици, час њега, час оно што је написано и објашњавају се. Србин уме да верује на реч, али задату. Према оној написаној, односи се са неповерењем. Врти главом, подозрева. У тренутку кад пе-

ронском инкасанту приђе познаник са којим се овај рукује и узима у разговор, померајући се чак мало у страну, да не смета, народ почиње да пролази поред написаног ко поред турског гробља. А ово је мали град и у њему се сви мање-више знају. Србија је земља усмене културе. Зато ја, иако се сви подаци слажу, питам, да ли је то тај аутобус... – Па пише вам, лепо! Ех, пише, али никад се не зна. Аутобус је нов, и чист, седишта су нумерисана, завесице целе, а ради и клима. Све је то сумњиво. – Је л ово онај што иде за Словенију? – пита неко испред. – Само до Београда – одмахује возач главом и с поносом показује групи људи ново возило. Краљевачка станица одавно није видела новији аутобус. Нов новцат. Мора да ће ићи и новим путем.

Нови пут је трасиран пре неких двадесетак година и биће нов, вероватно дуго, као што су неки градови нови већ вековима, или државе, док не започнемо нешто друго, наново.

Мени је ипак најдражи онај стари део, код Камицоре, кад се Мораву провуче испод моста и настави да светлуца са десне стране пута. Кад је човек тако види, обасјану сунцем, поготову, уоквирену врбама и њивама, и риболовцима, помисли на све оне песме којима се слави као паганска богиња. Идући једном, бициклом, преко Сирче, ка Опланићима, на неком завојитом успону, застала сам засењена светлуцањем реке које се простирало кроз ретко растиње на неки чудан начин помешано са небом и облацима. Погледала сам у своје патике на асфалту, сигурна да нисам сишла с пута а опет убеђена да сам у некој другој временској зони, за коју сам веровала да је српски народ заувек оставио иза себе.

Ја сам своју Мораву давно прежалила. Она се провлачи између Овчара и Каблара, великим је делом ујезерена и сањам је много чешиће него што је посећујем. Радња романа који сам исувише лења да напишем, одвија се горе, на брдима окренутим језеру и ја често одатле посматрам овај предео иако већ деценијама нисам крочила тамо горе одакле Мораву видим сасвим јасно, као оних првих година живота. Временом се она претворила у једно осећање света какво је примерено детињству, или одређеној људској природи или поднебљу, и траје. А кад ме пут нанесе преко Овчар Бање, у којој се аутобус не задржава ни да возач попије кафу, мој поглед таквом брзином обнавља градиво из раног детињства да се већ у Јелендолу, осетим исцрпљено и покривених очију, одмарам се од успомена све до Ужица. Ђетиња је мала, хладна и одбојна, у њој се ни Ужичани не купају, а док је фабрика пешкира радила пуном паром, виђала сам је у свим могућим бојама. Има ли ко срца за реку, питала сам? Ноћу сам с теткиног прозора слушквала њен шум и за детињства помишљала, много пута, да се сјурим доле, окупам и вратим пре него што ико примети да ме нема. Можда до тога никад није дошло, поред свих рационалних разлога, зато што је Ужице град у коме ми никад није било врућина. Чак и кад

сам у њега стизала у вуненом џемперу, као и сви брђани кренувши на локал пре зоре, силом прилика научена да све истрпим, и врућину сам подносила као нужно зло, гледајући, с мало туге, људе у одећи кратких рукава, босоноге, опуштене, који се без журбе крећу на сасвим извесним релацијама. Више сам била зачуђена тиме како се за кратко време, у пренатрпаном аутобусу, који је прескакао џомбе и запињао о грање с обеју страна пута, може брзо *променијти светиом*, а да је при том сваки подједнако стваран и на известан начин исто тако стран. Тек негде с појавом кукуруза, високих преко главе, који су наговештавали близину Мораве, и њену топлину, и плодност, јављало се оно препознатљиво лето које је спокојно лешкарило у долини реке будући осећање да је све што смо пропустили – само на нашу штету.

Овај сасвим нови аутобус ипак иде старим путем и дуго већ ћутке пратим погледом речицу која вијуга кроз кањон ка Горњем Милановцу. Како ме све планине подсећају на Златибор, тако и ова река на Ибарској магистралу не личи на Ибар него на тужну судбину планинских река окићених читавом дужином свога тока пластичним кесам. Закачене за крошње, стабла, шибље, насукане у плићаку, заробљене у грању све те кесе и кесице могу бити само људском руком скинуте и склоњене. Онако како су се ту и нашле. И док се наоколо, широм Рудника дивљашиног и питомог истовремено, човек може дивити српском сељаку чије су ливаде покошене, њиве окопане, ограде поткресане, да се чини како је свака травка на свом месту и да човек огромна пространства држи под контролом, дотле су дворишта пуна привремених грађевина, подизаних без реда, нахерених и бесмислених, са на све стране разбацаним стварима које као да су људима поиспадале из руке. Зачуђена призором сеоских дворишта у Мађарској, својевремено, у први мах нисам могла да схватим шта је то што их толико разликује од наших. Био је то ред. Устаљени поредак, дугогодишња монотонија, проверени распоред. Без стихијности, импровизација, журбе. Овој земљи треба једно велико спремање какво су жене склоне да направе, рецимо, приликом кречења. Какво Београд управо изводи на себи. Може му се.

Баш овде негде, кад се из пасторалног србијанског пространства угледа Петлово брдо, људски поглед се просто дехуманизује у бетонским блоковима за становање, иза којих увек остане безброј подстанара, учерица и бесправно подигнутих грађевина, дремкајући, слушала сам оно Борино: „Назад у велики прљави град, прљави град...” У том тренутку се аутобусом проломио крик једног епилептичара који је управо добио напад. Сетим га се кад год прођем тим путем, срastaо је уз поменуту песму и архитектуру XX века. Београд је полис, као сваки велики савремени град. Уме да ужасне својом монументалношћу. Знао је да буде баш сив и тежак, поготову оних година. Тешко да бих га иза-

брала као место за живот. Ја имам свој град и своју реку. Али волела сам, с времена на време, да уживам у њему. Све док није Милошевић дошао на власт и одвојио нас готово од свега у чему смо уживали.

Београдски Филолошки факултет изгледа као да га је Кристо Јавашев упаковао за сликање. Тако је изгледао и пре двадесет година кад сам за себе предавала документа. Можда је у међувремену и мењао изглед, што се мене тиче – све је као некад. Врата су отворена, не пише нигде ништа, а код нас је ионако сигурније питати. Девојка испред мене савија главу и обраћа се портиру: – Извините, рекли су ми да је овде негде биологија? – Не знам ја, стварно, ништа – каже он мало мрзоволно. Заиста, сви њега нешто питају. И за биохемију, географију, шта још беше... Да ли је ту још увек и књижевност? Ја тако мрзим да питам. Овакви као ја, у земљи усмене културе су осуђени на пропаст. Била је ту некад некаква огласна табла. Упорна сам у настојању да не дам портиру 250 динара за Информатор, кад сам већ ту. Скупљам информације усменим путем. И добро ми иде. Све до пред крај. Откуд ми фотокопија личне карте кад то нигде не пише да треба?! Опет се ја позивам на писану реч. – Па пише на шалтеру, видите! Видим. Зато сам и бесна. Зовем ћерку. Купујем информатор. Задавићу портира. Она ми није при руци. Исписаћу те пре него што те упишем, мрмљам себи у браду. Све ме већ нервира. Редари који ће дежурати на пријемном без црвене траке око рукава, кад већ немају ID, WC који смрди а не можеш да га нађеш, баба која је радила на упису постдипломаца пре 20 година... чак и то што су овде студирали Киш и Црњански, не може да ме смири. Већ бацам поглед преко и размишљам о одласку. Тамо је све тако извесно. Ситни тријумфи који овде свему дају живост, тамо не постоје. Наћи прави шалтер, отворити права врата, открити ко је главни за извештај посао, прозна врста коју стварају административни радници – *све могу да ти кажем а ти не смеиш ни да зуцнеш* – непоновљива је. Научити како да доскочиш овоме и ономе, један је од малих спортова који се овде спонтано упражњавају. Ходајући опуштено, обављена посла, помишљам како сам ипак могла завршити те постдипломске, са мало више живаца само. Требало се навихти на Београд. Град препун импровизација, озакоњеног непоштовања правила. Калдрма на коју сам наишла, као свесно испоштовани анахронизам, пружа се путањом која је настала типичним балканским прављењем пречица. Понекад си сасвим близу онога што тражиш, али не можеш да га нађеш. Као да су се крили од ветра и по тим стазама направили пут. Само је Нови Београд логичан и предвидив. Онај Стари, може се разумети једино у Павићевој прози. У њему живе људи у различитим временима. У истој улици, на пример. Зграда банке, стамена и очувана, с почетка XX века, бифе у радничком маниру иза угла – Титове седамдесете, на раскрсници, мало доле, пољски кревет с кине-

ским чарапама и кишобранима – Милошевићеве године нису сасвим прошле.

Ја сам из Краљева. Град је мали, улице се секу под правим углом, углавном не гледам куда идем. Све је једноставно. Као у Војводини... – Трећи сокак десно па опет право. Зато ми прија Нови Сад. Ходам као у прози Данила Киша. Пре двадесет година све је то исто тако било ту. И ништа не препознајем и све знам. Тиха језа. Све време. И кнедла. Да сам остала, да се нисам вратила, помишљам, гледајући песак који ми из раскопане Дунавске упада у ципелу и који ћу понети са собом, а светлост се наваљује на леђа са свих страна, шта би ми овај град значео без свих оних који су га као и ја напустили? И док седим за столом под тендом помало заслепљена светлом које се одбија о фасаде осећам како се ципела саставља са плочником на који је спуштена и ходам као да идем кроз воду, лагано, тихо, тако да може мирно да ми се пење кроз кости и читав град ми испуњава тело – земља је земља и у земљу ће се вратити.

Док се приближавам Бранковом мосту са пречанске стране, сунце пада на супротну обалу и обасјава оронуте фасаде, крстови на црквама бљесну као у народној песми и Београд је тада лепо гледати. Из летаргије ме обично тргне гомила људи која се тиска да уђе у градски аутобус. У први мах не схватам зашто се гурају а онда се сетим да сам стигла на Балкан. Ја ћу натраг, ибарском магистралом, без задржавања. И право ћу на реку, чим стигнем. Они који овим путем наставе јужно од Краљева тек ће схватити зашто се ово зове Ибарска магистрала. Једном смо, враћајући се из Студенице, видели породицу из Немачке која је зауставила кола и сишла на реку да се окупа. Нашли су вир – радост са којом су се брчкали у њему ширила се око њих и стизала до пута.

Како године пролазе, све чешће овако, „застакљена”, што на послу, што у кући, размишљам о једној огромној слици, дугуљастог облика, рађеној у преспективи правих наиваца која би представљала Ибар са свим купачима који током лета похрле да се спусте кроз неки део његовог тока. Мама са ситном децом, риболовци, мушкарци који пију пиво у сенци, времешне домаћице које су дошле да се освеже после ручка, бабе и деде који лече реуму, момци и девојке који скачу с врба, шиштавци који се спуштају на тракторским гумама, кљаста, убоги, грбави, као и здрави, крепки, млади, леви, дебели, наборани, суви, пуни целулита, сви се радују води, сви су срећни, сви су, као на сликама из Индије, дошли да се окупају на реци и у томе као да има нечег ритуалног – што ћу насликати једнога дана, можда, стварно насликати. Сада ипак жури да се окупам.